

Chattaal, tienertaal en taalverandering: (sub)standaardiseringsprocessen in Vlaanderen

door

Reinhild VANDEKERCKHOVE

Abstract

This paper analyses the realisation of two morpho-syntactic variables, the variants of which are markers of Belgian Dutch versus Netherlandic Dutch. The database consists of a corpus of chat language produced by Flemish teenagers. Both a quantitative analysis of the relative frequency of the variants in the 'speech' of the Flemish teenagers and a qualitative analysis of their functional-pragmatic distribution reveal a strong dominance of the endogenous Brabantic Dutch variants. Data from the Spoken Dutch Corpus from the spontaneous speech of young Flemish adults confirm this tendency. In spite of more than half a century of official language policy promoting convergence with northern Netherlandic Dutch, the northern standard Dutch variants are hardly integrated in the peer group language of Flemish teenagers and young adults, although they do belong to their linguistic repertoire.

1. INLEIDING*

- (1) moetk nu is lache ofwa??
- (2) Hou u BAKKESSSSSSS
- (3) binne uurke benk terug se :p
- (4) ja wrm

Uitingen 1 t.e.m. 4 zijn zo uit een chatconversatie van Vlaamse tieners gelicht. Dat we hier met Nederlandse uitingen en met schrijftaal te maken hebben, valt niet te ontkennen, al beantwoorden de uitingen in vele opzichten niet aan de (Standaard)Nederlandse spellings- en grammaticaregels. Vertrouwdheid met het medium en het genre leert dat het hier echter niet om individuele spelereien van enkele tieners

* Met dank aan Jacques Van Keymeulen voor zijn nuttige opmerkingen bij de eerste versie van dit artikel.

gaat. Chatters springen bijzonder creatief met taal om, maar dat neemt niet weg dat we vele universele chattaalkenmerken in deze taaluitingen ontdekken. Vele van die kenmerken zijn te verklaren vanuit een spanningsverhouding tussen het schriftelijke medium en de veeleer spreektaalige interactie die chatters aan de dag leggen. Chatconversaties zijn synchrone conversaties in 'real time': er wordt gecommuniceerd met iedereen die op een gegeven moment binnen de chatroom 'on line' is. Dat maakt chatconversaties bijzonder levendig en essentieel verschillend van e-mailconversaties. Chatters gaan op zoek naar creatieve oplossingen om de beperkingen van het medium te overstijgen. Om de snelheid van de interactie te maximaliseren, worden bv. haast alleen korte boodschappen ingetikt en vele elliptische zinnen en allerlei afkortingen geproduceerd (cf. vb. 4). Een ander gegeven dat evident is in gesproken interactie, maar waarvoor chatters oplossingen moeten bedenken, is 'expressiviteit'. In gesproken conversaties blijkt uit o.m. intonatie, beklemtoning en gelaatsuitdrukkingen hoe de spreker de boodschap bedoeld heeft en hoe ze begrepen en ervaren wordt door de toehoorder. De chatter moet humor, ironie, boosheid, nadruk, geschreeuw etc. op een andere manier overbrengen. De door de Vlaamse tieners gehanteerde oplossingen blijken behoorlijk universeel (cf. Crystal 2001): emoticons of smileys (vb. 3) nuanceren de boodschap of brengen gevoelens over, hoofdletters worden gebruikt om geschreeuw en beklemtoning weer te geven (vb. 2). Ook het zogenaamde flooden, d.i. het herhalen van letters, vervult die laatste functies (vb. 2).¹

De focus van deze bijdrage ligt echter niet op deze universele chattaal- of -algemener - 'netspeak'-kenmerken (Crystal 2001), maar wel op een ander constant gegeven: het feit dat chattaal in belangrijke mate een weergave is van spreektaal. Dat impliceert dat de chattaal van Vlaamse tieners tot op zekere hoogte een afspiegeling vormt van hun alledaagse spreektaal. Daarop wijzen o.m. de samentrekkingen van het type 'moetk' (vb. 1) en 'benk' (vb. 3), de weergave van 'eens' als 'is' (vb. 1), de deletie van de eindconsonant in 'wa' (vb. 1), etc. Ook hier spelen conventies een niet te onderschatten rol, maar we menen aan de hand van de hieronder beschreven corpusanalyses te kunnen aantonen dat de analyse van chattaal een bijdrage kan leveren tot de studie van informele spreektaal. Concreet willen we nagaan in welke mate de chattaal van Vlaamse jongeren symptomatisch is voor de hedendaagse taalverhoudingen in Vlaanderen en de wijzigingen die zich daarin voltrekken.

¹ Zie ook Vandekerckhove en Van Rooy (2005).

De jongste decennia was veel sociolinguïstisch onderzoek in Vlaanderen ingegeven door de vraag naar convergentie dan wel divergentie van noordelijk en zuidelijk Nederlands. Vanaf halfweg de twintigste eeuw groeide bij de meeste Nederlandse linguïsten in Vlaanderen de overtuiging dat Vlaanderen nog hooguit enkele tientallen jaren nodig had om zijn historische achterstand in het standaardiseringsproces weg te werken en dat het dat zou doen door de overname van de Noord-Nederlandse standaardtaal, in al zijn registers (cf. Goossens 1975). Voor het formele Nederlands in Vlaanderen, "het mondelinge van radio en tv in journaals en andere informatieve uitzendingen en het schriftelijke van kranten en weekbladen", is de voorspelling grotendeels uitgekomen (Goossens 2000: 4): het Belgische Nederlands is, m.n. op lexicaal vlak, naar het noordelijke Nederlands toe geëvolueerd (cf. ook Grondelaers e.a. 2001). In het informele Nederlands in Vlaanderen is de jongste jaren echter een tegengestelde tendens waar te nemen. Steeds meer Vlamingen blijken een zogenaamde 'tussentaal' te gebruiken in omstandigheden waarin vroeger, naargelang van de formaliteit van de situatie, hetzij het (zuidelijke) Standaardnederlands, hetzij een dialect gehanteerd werd. 'Tussentaal' is in principe een moeilijk af te bakenen entiteit: alle taalvariëteiten die zich op het continuüm tussen de polen dialect en standaardtaal bevinden, vallen onder die noemer. Dat impliceert ook dat tussentaalgebruik in elke regio weer net iets anders betekent. In Vlaanderen is de jongste jaren echter een sterke dominantie van tussentaalgebruik met Brabantse kleuring waar te nemen. Het Brabantse dialectgebied, dat voor Vlaanderen de provincies Vlaams-Brabant en Antwerpen omvat, is m.a.w. onmiskenbaar de trendsetter. Dat brengt De Caluwe (2002: 58) ertoe te stellen dat "zich met de ontwikkeling en verspreiding van de tussentaal in Vlaanderen een proces voltrekt van autonome Vlaamse informele standaardisering, dat zich niets aantrekt van het convergentie-discours tussen Noord en Zuid dat decennialang via onderwijs en media in stand is gehouden." Hoe ver het in de praktijk staat met dit informele (sub?)standaardiseringsproces en hoe algemeen bepaalde evoluties wel of niet zijn, is lang niet duidelijk, maar feit is dat tussentaal een publiek medium geworden is dat zijn plaats opeist naast de standaardtaal.²

² Zie ook Vandekerckhove, De Houwer, Remael en Van der Niepen (2006). De door Dirk Geeraerts gehanteerde term soap-Vlaams is niet toevallig gekozen. Hij alludeert op de sterke vertegenwoordiging ervan in de soaps op de Vlaamse televisiezenders (Geeraerts, Penne en Vanswegenoven 2000).

Om meer vat te krijgen op deze 'changes in progress' is er dringend nood aan corpora die informeel taalgebruik van de jongere generaties documenteren. In dat opzicht vormen chatdata een interessant onderzoeksobject: chatten is m.n. populair bij jongeren. Bovendien combineert dit type van 'netspeak' een hoge mate van informaliteit met de nood aan supraregionaal taalgebruik, want de participanten binnen een chatbox komen heel vaak uit verschillende regio's in Vlaanderen en dat is bij het hier gebruikte corpus niet anders (cf. infra).

De linguïstische kenmerken die het studieobject van deze bijdrage vormen, zijn twee morfo-syntactische variabelen, waarvan de varianten representanten zijn van resp. 'Belgisch Nederlands' en 'Noordelijk Nederlands'. In het onderzoek naar de verhouding tussen noordelijk en zuidelijk Nederlands lag de klemtoon tot nu toe overwegend op lexicale en fonologische variabelen. Door te focussen op enkele morfo-syntactische variabelen en door een relatief nieuw type corpus te gebruiken, hopen we een nieuwe dimensie aan het onderzoek over het hedendaagse Nederlands in Vlaanderen toe te voegen.

2. DE CORPORA

Het geanalyseerde chatcorpus bestaat uit 33 500 woorden. Het corpus is afkomstig van de site 'place to be' (www.place.to.be). Alle uitingen werden geproduceerd binnen een chatroom bestemd voor tieners tussen 11 en 16 jaar oud. De data werden verzameld in oktober 2003 en tussen februari en juli 2005, op tien verschillende dagen³. Uit de uitingen valt af te leiden dat vele regio's van Nederlandstalig België vertegenwoordigd zijn⁴. Door het gebruik van zogenaamde 'nicknames' valt het exacte aantal deelnemers niet te achterhalen. We kunnen er namelijk niet van uitgaan dat elke deelnemer slechts één nickname hanteert, hoewel dat in de praktijk wellicht meestal zo is. Feit is dat het corpus 416 verschillende nicknames bevat, wat vermoedelijk impliceert dat we uitingen geregistreerd hebben van ongeveer 416 deelnemers, al zou dat aantal dus ook wel wat lager kunnen liggen.

³ Een derde van het corpus werd samengesteld door Annelies Van Rooy, die een (niet gepubliceerde) masterscriptie maakte over de chattaal van Vlaamse tieners (Van Rooy (2004): *Chattaal van Vlaamse jongeren. Een kwantitatieve studie naar de impact van jongerentaal, netspeak en tussentaal op de chattaal van Vlaamse jongeren*. Universiteit Antwerpen, Departement Linguïstiek); cf. Vandekerckhove en Van Rooy (2005). De rest van het corpus werd samengesteld door Reinhild Vandekerckhove.

⁴ De chatters informeren heel vaak naar elkaars herkomst of geven meteen zelf die informatie aan mensen met wie ze kennis willen maken.

Een delicate vraag is of internetgegevens van dit type privé of publiek zijn. Veiligheidshalve hebben we ons beperkt tot het centrale, publieke deel van de chatroom in kwestie. Bovendien nemen we geen langere passages uit het corpus in deze bijdrage op en combineren we nooit de nickname van de chatter met de uiting die hij/zij produceerde, hoewel de nickname in principe op zich al een anonimiteitsgarantie inhoudt.

Voor beide variabelen voerden we een parallelanalyse uit op het Corpus Gesproken Nederlands (CGN), een grote digitale database van hedendaagse spreektaal van Vlaamse en Nederlandse volwassenen aan het begin van de eenentwintigste eeuw⁵. Dat impliceert dat de chattaalbevindingen systematisch vergeleken worden met bepaalde data uit het CGN. Het CGN bevat verschillende 'teksttypes', maar voor de voorliggende studie werd alleen gebruik gemaakt van de zogenaamde 'spontane conversaties' uit het Vlaamse deel van het corpus, meer bepaald van de beschikbare orthografische transcripties van die conversaties. In het corpus zijn de verschillende dialectgroepen evenwichtig vertegenwoordigd: de Vlaamse proefpersonen zijn afkomstig uit de vier grote dialectgebieden, m.n. uit West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Limburg en uit het Brabantse gebied, dat de provincies Vlaams-Brabant en Antwerpen omvat. We analyseerden data van 71 informanten, 35 mannen en 36 vrouwen, nagenoeg allen met een hoog opleidingsniveau⁶. In onze analyse onderscheiden we twee leeftijdsgroepen: de informanten van de jongste groep werden geboren tussen 1967 en 1982. De informanten van de oudere groep werden geboren tussen 1938 en 1956. In deze bijdrage ligt de klemtoon op het taalgebruik van de jonge volwassenen. De data zijn afkomstig uit 48 uren conversatie. Zowat alle informanten voerden thuis een gesprek met een vriend of bekende. Geen van de gesprekken werd bijgewoond door een onderzoeker. Bijgevolg kan de gespreksituatie ondanks de aanwezigheid van een digitale recorder als informeel gekarakteriseerd worden. Over de gespreksonderwerpen konden de proefpersonen zelf beslissen, maar heel belangrijk voor de interpretatie van de resultaten is wel dat de informanten verzocht werden om de conversatie in het Standaardnederlands te voeren.

⁵ Informatie over het Corpus Gesproken Nederlands kan gevonden worden op <http://lands.let.kun.nl/cgn/home.htm>. De hier gepresenteerde data zijn afkomstig van de zesde release van het Corpus Gesproken Nederlands.

⁶ 67 van de 71 informanten hebben een hoog opleidingsniveau, 4 informanten een middelhoog opleidingsniveau. De laatste groep bevat twee informanten van de jonge Brabantse generatie en twee informanten van de oudere Brabantse groep. Geen enkele informant heeft een laag opleidingsniveau.

3. HET DIMINUTIEFSUFFIX

De eerste morfologische variabele die hier aan de orde is, is de realisatie van het diminutiefsuffix. Nederlandstaligen in België kunnen het diminutiefsuffix in principe op twee manieren realiseren: als *-je* of als *-ke(n)*. Beide suffixen hebben een aantal allomorfen waarvan de distributie bepaald wordt door de fonetische context:

/jə/: [jə], [ətjə], [pjə], [tjə]: bv. resp. knoopje, mannetje, boompje, boontje.

/kə/: [kə], [əkə], [skə]: bv. resp. knoopke, manneke, bankske.

Het *ke*-suffix vormt een typische exponent van de Belgisch Nederlandse omgangstaal; het *je*-suffix is de standaardtalige en noordelijk Nederlandse realisatie:

TABEL 1: Diminutievorming

Standaardnederlands	-JE
Omgangstalig Belgisch Nederlands	-KE: in de meeste fonetische contexten -je: in een beperkt aantal fonetische contexten

Het *ke*-suffix is sterk vertegenwoordigd in de dialecten van Nederlandstalig België en in de Belgisch Nederlandse omgangstaal. Dat betekent echter niet dat zijn tegenhanger *-je* alleen in het noordelijke Nederlands te horen is. De meeste dialecten van Nederlandstalig België kennen zowel het *je*- als het *ke*-suffix. De distributie van deze morfemen en hun allomorfen wordt bepaald door de fonetische context. Bovendien zijn er geografische verschillen⁷. In het noorden en het westen van West-Vlaanderen wordt het *je*-suffix in alle fonetische omgevingen gebruikt. Het andere uiterste vinden we in het zuiden van het Brabantse dialectgebied, waar het *ke*-suffix in alle fonetische contexten de regel is⁸. Het *ke*-suffix is bijgevolg een typisch Brabantse realisatie, hoewel het *je*-suffix ook vertegenwoordigd is in vele Brabantse

⁷ Voor de verspreiding van het *je*- en het *ke*-suffix in het Nederlandse taalgebied, zie de kaarten in Pée (1936/1938) en de *Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten* (De Schutter e.a. 2005). Voor de fonologische conditionering zie ook De Schutter e.a. (1975).

⁸ Dat gebied omvat een groot deel van Vlaams-Brabant en de zuidrand van de provincie Antwerpen. De stad Leuven ligt centraal in het *ke*-gebied. Brussel en de meeste van de randgemeenten hebben het gemengde systeem met complementaire distributie van *-ke* en *-je*. Cf. de in vorige noot genoemde publicaties en De Vriendt 2000.

dialecten, zij het dan in een uiterst beperkt aantal contexten. Op woorden met eindconsonant /n/ voorafgegaan door een lange klinker, een tweeklank of een sjwa volgt haast overal het diminutiefsuffix -je (bv. teentje, tuintje). Hetzelfde geldt voor woorden op /t/ voorafgegaan door een lange klinker of een consonant (bv. straatje, krantje). In alle andere contexten verschijnt in de Brabantse dialecten het suffix -ke. Deze ruime distributie van het suffix -ke en beperkte distributie van het suffix -je is ook typerend voor de meer algemene omgangstaal in het Brabantse gebied en – nog algemener – voor de Brabants gekleurde tussentaal die in Vlaanderen een groot (steeds groter?) communicatief bereik heeft. Analyses van het taalgebruik in entertainende tv-programma's op de Vlaamse zenders bevestigen dat⁹. Op die manier is er wel degelijk sprake van een morfologisch verschil tussen de Belgisch Nederlandse omgangstaal of in elk geval de dominante variëteit binnen die omgangstaal enerzijds en het Standaardnederlands anderzijds, aangezien het Standaardnederlands gemarkeerd wordt door een exclusief gebruik van het je-suffix in alle fonetische contexten¹⁰. De realisatie van het diminutiefsuffix door jonge Vlamingen en m.n. door Vlamingen die de intentie hebben om een supraregionale variëteit te hanteren, is bijgevolg een interessant onderzoeksobject.

Bij de analyse van de realisatie van het diminutiefsuffix door de Vlaamse tieners werden de woorden waarin het gebruik van het ke-suffix geblokkeerd is systematisch uit het bestand gefilterd, nadat uiteraard getest werd of er effectief van blokkering sprake was. Dat bleek het geval te zijn. Het corpus bevatte slechts twee uitzonderingen: in twee gevallen verscheen een ke-suffix in een fonetische context die normaal gezien het gebruik van het ke-suffix uitsluit, althans in de Brabantse tussentaal, want bepaalde Brabantse dialecten kennen, zoals gezegd, een exclusief gebruik van -ke. Algemeen gezien echter bleek het gebruik van -je in het taalgebruik van de tieners categorisch in de fonetische contexten die hierboven beschreven werden. In die contexten is -ke bijgevolg nauwelijks een optie, terwijl in andere contexten -ke en -je daadwerkelijk als echte varianten fungeren. Alleen in die gevallen is de vraag naar de realisatie van het diminutiefsuffix een pertinente kwestie.

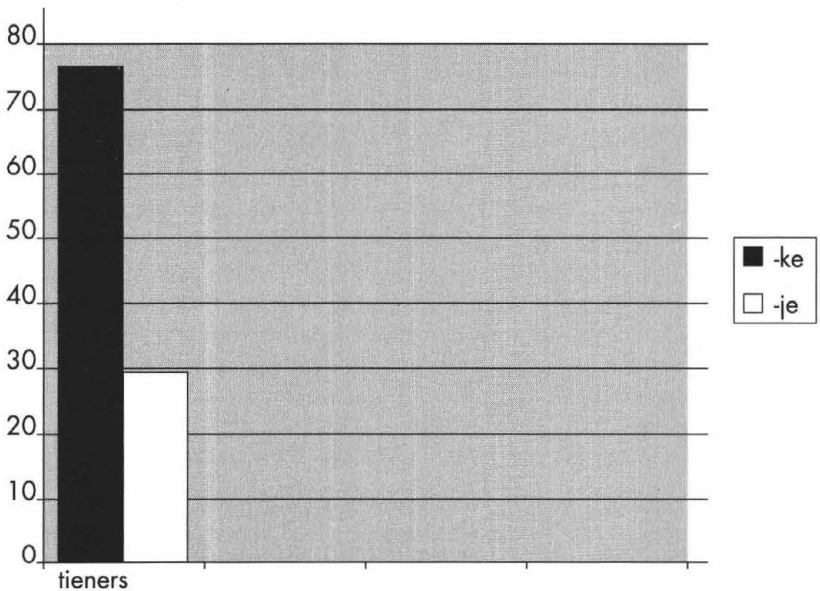
⁹ Een 40-tal licentiestudenten van het departement linguïstiek in Antwerpen analyseerde de realisatie van een aantal linguïstische variabelen in populaire Vlaamse tv-programma's uitgezonden in de eerste helft van 2005. Op een enkele uitzondering na bevestigen de data voor het diminutiefsuffix deze complementaire distributie van het je- en het ke-suffix. Cf. ook Geeraerts e.a. (2000).

¹⁰ Al kent de standaardtaal wel het suffix -ke in meisjesnamen als Anneke.

In deze bijdrage willen we aantonen dat een goed begrip van de positie van beide varianten in het informele Vlaamse Nederlands van de jongste generatie een combinatie veronderstelt van enerzijds een kwantitatieve analyse van de relatieve frequentie van beide suffixen met anderzijds een kwalitatieve analyse van hun functionele distributie. De figuren 1, 2 en 3 presenteren de kwantitatieve data:

FIGUUR 1: Het diminutiefsuffix in de chattaal van Vlaamse tieners

n = 368
 -ke: 70,65%
 -je: 29,34%

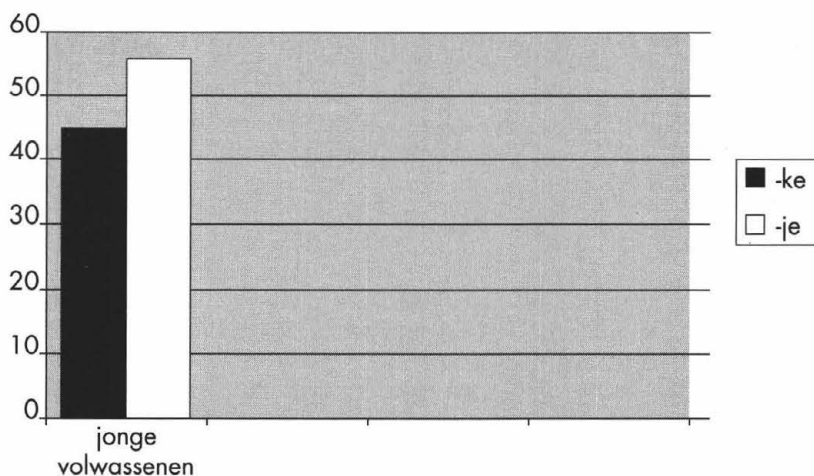
Zoals figuur 1 laat zien, is het ke-suffix veel sterker vertegenwoordigd in de chattaal van de Vlaamse tieners dan het je-suffix. De ke-suffixen worden meer dan dubbel zo vaak gebruikt.

Figuur 2 presenteert, bij wijze van vergelijking, de relatieve gebruiksfrequentie van beide suffixen in het taalgebruik van een groep jonge volwassenen die aan het CGN-project deelnamen. Bij het vergelijken van de chatdata met de CGN-data moet echter wel wat voorbehoud gemaakt worden, niet alleen omdat we chattaal met spontane

spraak vergelijken, maar ook omdat de informanten voor het CGN gevraagd werden om in het Standaardnederlands te converseren terwijl de chatters uiteraard vrij waren in de taalkeuzes die ze maakten. De CGN-proefpersonen konden de notie Standaardnederlands weliswaar invullen zoals ze zelf wilden en bovendien was er niemand aanwezig die hun taalgebruik corrigeerde of becommentarieerde, maar feit is wel dat ze er zich van bewust waren dat ze verondersteld werden om Standaardnederlands te spreken en dat is uiteraard geen verwaarloosbaar gegeven.

FIGUUR 2: Het diminutiefsuffix in de spontane omgangstaal van jonge Vlaamse volwassenen (< Corpus Gesproken Nederlands)

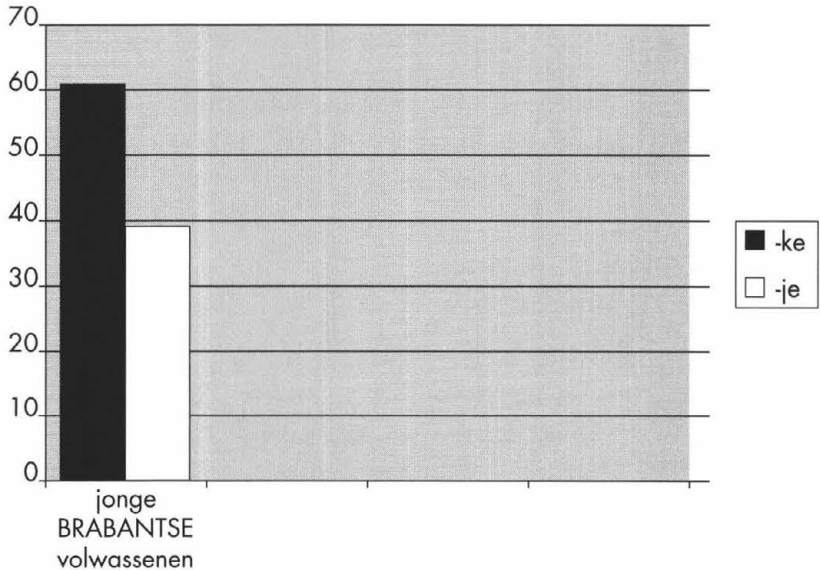
n = 859
 -ke: 44,47%
 -je: 55,52%

Ook in het Vlaamse gedeelte van het CGN (teksttype spontane conversatie) zijn de ke-suffixen sterk vertegenwoordigd, maar dit keer vormen de je-suffixen niettemin de meerderheid. Daar moet echter meteen aan toegevoegd worden dat er sterke regionale verschillen waar te nemen zijn: in het taalgebruik van de Brabantse proefpersonen is ke-gebruik dominant, terwijl in het taalgebruik van de jonge West-Vlaamse informanten het je-suffix een gebruiksfrequentie van 83% haalt.

FIGUUR 3: Het diminutiefsuffix in de spontane omgangstaal van jonge Brabantse volwassenen (<Corpus Gesproken Nederlands)

n = 332
 -ke: 60,84%
 -je: 39,15%

Het ke-suffix is aanzienlijk sterker vertegenwoordigd in de omgangstaal van de jonge Brabantse volwassenen dan het je-suffix. Bovendien tonen de jonge Brabanters een grotere voorkeur voor het ke-suffix dan de oudere Brabantse generatie. In het taalgebruik van laatstgenoemde groep blijkt het je-suffix met een frequentiescore van 62% verrassend genoeg dominant. Het endogene ke-suffix wordt m.a.w. frequenter gebruikt door de jongere generatie dan door de oudere generatie in het toonaangevende Brabantse gebied (cf. Vandekerckhove 2005).

De kwantitatieve data zijn veelzeggend: ze tonen de sterke positie van het ke-suffix in de supraregionale omgangstaal in Vlaanderen. In de chattaal van de Vlaamse tieners blijkt het ke-suffix zelfs onmiskenbaar de dominante variant. Vermeldenswaard is bovendien dat deze dominantie behouden blijft als de categorische je-suffixen mee verrekend worden.

Als we de distributie van het ke-suffix en het je-suffix in het taalgebruik van de jonge chatters meer in detail analyseren, ontdekken we

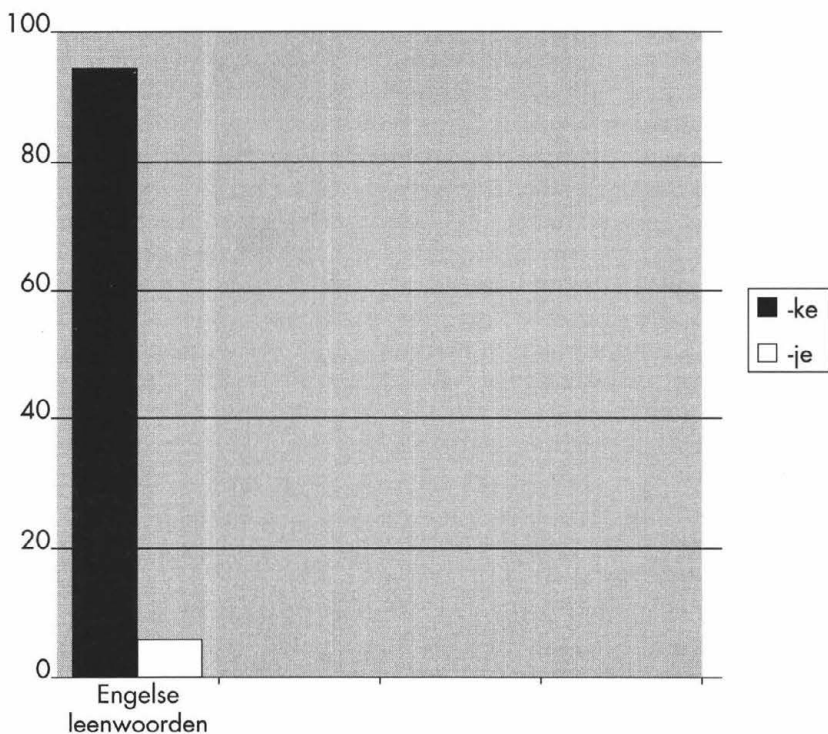
een aantal interessante patronen die bijkomende informatie verschaffen over de huidige positie van beide suffixen. Bij de analyse van de 108 tokens met je-suffixering in contexten waarin -je optioneel is stoten we op vele 'stereotypische' of 'reproducerende' diminutiva. Tot de categorie van de stereotypische en/of reproducerende diminutiva rekenen we die diminutiva die (a) vaste verbindingen vormen in de standaardtaal, (b) een hoge frequentie hebben in de standaardtaal, (c) typisch gelinkt zijn aan standaardtaalcontexten, (d) deel uitmaken van citaten. Deze subcategorieën overlappen elkaar voor een stuk. We hanteren de term 'reproducerend' omdat bij bepaalde diminutiva geen sprake is van toepassing van een productief morfologisch procédé maar wel van 'letterlijke' overname (citeren, reproduceren) van een diminutievorm. Categorie (a) bevat woorden die altijd een diminutiefsuffix hebben in de standaardtaal en waarbij sprake is van betekenisverenging. Dat betekent dat de betekenis van het diminutief niet herleid kan worden tot 'kleine x', waarbij x voor de betekenis van het grondwoord staat. Een goed voorbeeld is 'vluggertje'. 'Vluggertje' is afgeleid van 'vlug', maar '*vlugger' bestaat niet als zelfstandig naamwoord. In subcategorie (b) treffen we een woord als 'meisje' aan. Het woord heeft een bijzonder hoge frequentie in het corpus. '*Meis' bestaat niet in het Nederlands, maar in tegenstelling tot 'vluggertje' heeft 'meisje' een equivalent met -ke in de Brabantse tussentaal: 'meiske', en ook 'maske'. De tokens van 'meisje' zijn goed voor 36,11% van de diminutiva op -je in het chatcorpus, terwijl 'meiske' en 'maske' maar 18,07% van de diminutiva op -ke uitmaken. Subcategorie (c) bevat een aantal woorden die typisch geassocieerd worden met standaardtaalcontexten en waarvan de diminutiva bv. aangetroffen worden in kinderverhalen of in kindertaal en/of 'babytalk'. Een voorbeeld is 'bengeltje', dat niet kan alterneren met 'bengelke' omdat het typisch is voor schrijftaal en zelden gebruikt wordt in onze alledaagse omgangstaal. Diminutiva met je-suffixering die deel uitmaken van citaten uit liedjes of, in één geval, de naam van een rockgroep zijn in subcategorie (d) ondergebracht. In het laatste geval ging het om de atypische naam van de Vlaamse rockgroep 'Heideroosjes'.

Het spreekt voor zich dat het niet evident is om de categorie van stereotypische of reproducerende diminutiva op een objectieve manier af te bakenen. Maar zelfs als die categorie een minimalistische invulling krijgt, blijkt ten minste de helft van de niet-categorische je-diminutiva hier thuis te horen ($63/108 = 58,33\%$). Deze vaststelling impliceert een verdere relativering van de productiviteit van het standaardtaalsuffix -je in de omgangstaal van de Vlaamse tieners.

Uiterst veelzeggend voor de relatieve productiviteit van het je- en het ke-suffix is ook de suffigering van het diminutiefmorfeem bij Engelse woorden. Hét kenmerk van productieve morfologische processen is hun toepasbaarheid op nieuwe woorden. Nu bevat de chattaal van de Vlaamse tieners enorm veel Engelse woorden. Aan 52 van die ontleningen werd in het chatcorpus een diminutiefsuffix toegevoegd. Het gaat hier dus om de toevoeging van een Nederlands diminutiefsuffix aan een Engels leenwoord. De relatieve vertegenwoordiging van het ke- en je-suffix blijkt zonder meer treffend: slechts 3 van de 52 leenwoorden krijgen een je-suffix, bij alle andere wordt het ke-suffix gebruikt. Enkele voorbeelden: 'loverke', 'babeke', 'ghostyke', 'happyke', 'duckske', 'heykes', 'girlke', 'angelke'. 'Puppiefaceje', 'queentje' en 'hawkje' vormen de drie uitzonderingen met je-suffigering.

FIGUUR 4: Het diminutiefsuffix bij Engelse leenwoorden in de chattaal van Vlaamse tieners

n = 52
 -ke: 49/52
 -je: 3/52

Zowel de observaties m.b.t. de Engelse leenwoorden als de vaststelling dat vele je-diminutiva als reproducerende of stereotypische diminutieven beschouwd kunnen worden, impliceren dat het ke-suffix veel productiever is in het taalgebruik van deze tieners dan het je-suffix. De geïntendeerde taalvariëteit van de chatters is duidelijk niet de standaardtaal. Dat alleen het je-suffix als standaardtalig beschouwd wordt in Vlaanderen behoort ongetwijfeld tot hun metatalige kennis: suffigering op -je is wat deze tieners op school leren, wat ze lezen in kranten en wat ze horen in de media in informatieve programma's. Maar dat beïnvloedt hun omgangstaal blijkbaar nauwelijks. Integendeel, het ke-suffix lijkt productiever te zijn in de supraregionale omgangstaal van Vlamingen dan het ooit geweest is.

4. HET PERSOONLIJK VOORNAAMWOORD VAN DE TWEDE PERSOON ENKELVOUD

De tweede variabele die relevant is voor het hedendaagse omgangstalige Nederlands in Vlaanderen is de realisatie van het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon enkelvoud. Ook voor deze variabele zal aangetoond worden hoe een kwalitatieve analyse van, in dit geval, de pragmatische functie van bepaalde varianten een versterking vormt voor de kwantitatieve analyse van de relatieve frequentie van de varianten.

Het pronominale paradigma voor de tweede persoon enkelvoud toont een aantal essentiële verschillen tussen het endogene spreektaalige Belgische Nederlands en het Standaardnederlands, dat op noordelijke leest geschoeid is. Naast een aantal formele verschillen, is er ook een structureel verschil: in tegenstelling tot het standaardtalige paradigma, vertoont het Belgisch Nederlandse omgangstalige paradigma geen contrast tussen beleefdheids- en vertrouwelijkheidsvormen. De pronomina in het omgangstalige Belgisch Nederlandse paradigma zijn in dat opzicht neutraal. Noch de aanwezigheid of afwezigheid van hiërarchische relaties, noch de aanwezigheid of afwezigheid van 'solidariteit' heeft implicaties voor de keuze van de pronomina.

TABEL 2

	SUBJECT	OBJECT	POSSESSIEF
Standaardnederlands INFORMEEL/VERTROUWELIJK	je / jij	je / jou	je / jouw
Standaardnederlands FORMEEL/BELEEFD	u	u	uw
Belgisch Nederlands (omgangstaal) FORMEEL + INFORMEEL	ge / gij	u	uw

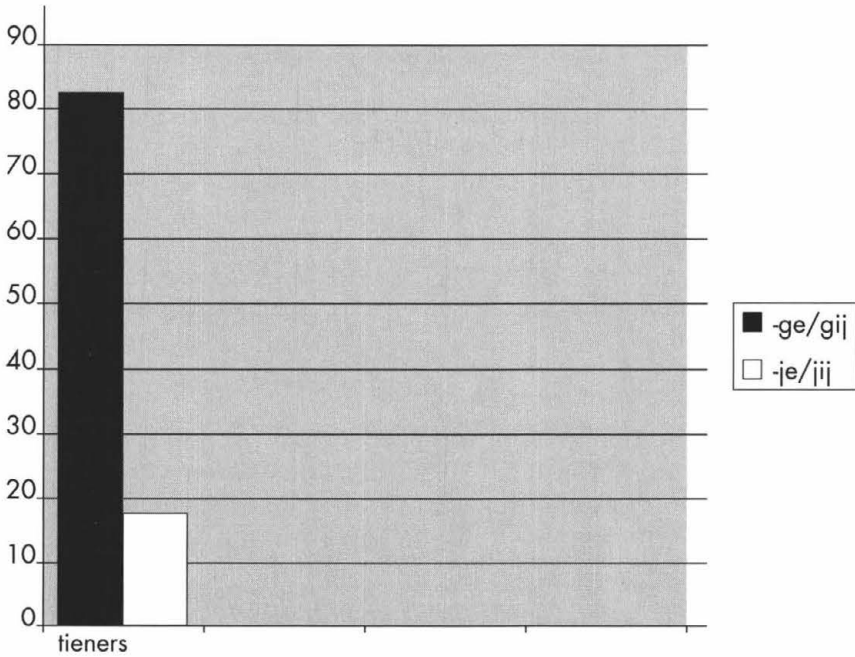
Het objectspaarparadigma en het possessieve paradigma worden niet behandeld in deze bijdrage¹¹. De focus ligt dus op de realisatie van het (informele) subjectpronomen. In informele spreektaal heeft de Vlaming voor de subjectsvorm twee varianten ter beschikking: informaliteit en vertrouwelijkheid kunnen worden uitgedrukt door de standaardtalige pronomina 'je' en 'jij' of door de endogene en typisch Brabantse pronomina 'ge' en 'gij'.

Bijna dertig jaar geleden stelden de Vlaamse sociolinguïsten Geerts en Deprez het volgende: "Het probleem is dat JE bekendheid, vertrouwelijkheid, solidariteit veronderstelt, terwijl voor heel wat Vlamingen enkel GE deze betekenissen heeft" (Deprez & Geerts 1977: 371). Tegelijkertijd gingen de meeste neerlandici er in die tijd echter van uit dat het niet lang zou duren voor het noordelijke pronomina 'je' en zijn varianten geïntegreerd zouden worden in de zuidelijke omgangstaal. Ze veronderstelden dat de Vlamingen geleidelijk aan meer vertrouwd zouden raken met het voornaamwoord en dat die groeiende vertrouwdheid gereflecteerd zou worden in een toenemend gebruik ervan. Er waren ook goede redenen om te geloven in de waarschijnlijkheid van dit scenario: de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw werden gekenmerkt door intensieve promotiecampagnes voor het noordelijke Nederlands in het onderwijs en de media. Het voornaamwoord 'je' werd systematisch gepropageerd in de Vlaamse secundaire scholen vanaf de jaren zestig (cf. Deprez en Geerts 1977). De centrale vraag voor deze bijdrage is nu in welke mate de noordelijk Nederlandse pronomina 'je' en 'jij' ruim vier decennia later geïntegreerd zijn in het omgangstalige zuidelijke Nederlands. De chatdata (figuur 5) zullen meteen vergeleken worden met de CGN-data (figuur 6).

FIGUUR 5: het subjectpronomen van de tweede persoon enkelvoud in de chattaal van Vlaamse tieners

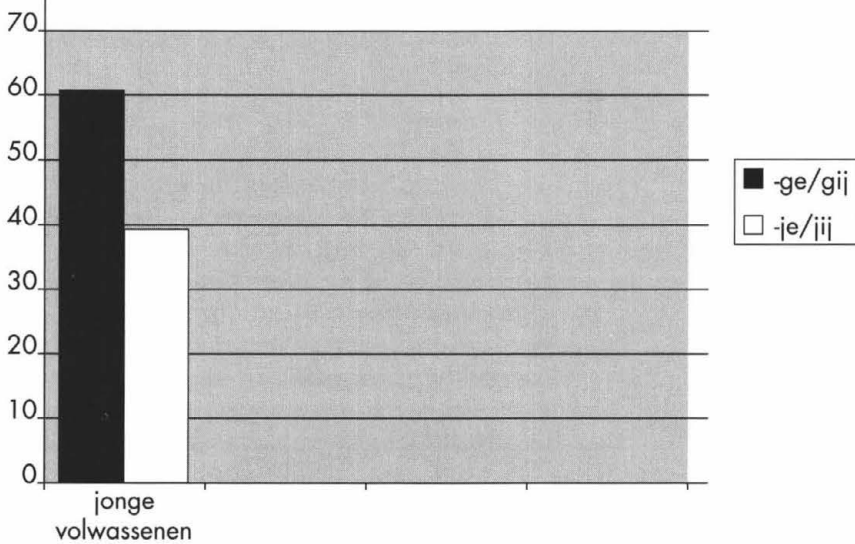
n = 418
 ge/gij (+ clitisch -de/-te): 82,29%
 je/jij: 17,70%

¹¹ Ze komen wel aan bod in Vandekerckhove (2005), dat geen chattaaldata behandelt, maar een meer uitvoerige analyse presenteert van data uit het Corpus Gesproken Nederlands.

FIGUUR 6: het subjectpronomen van de tweede persoon enkelvoud in de spontane omgangstaal van jonge volwassenen (< Corpus Gesproken Nederlands)

n = 4601
 ge/gij: 60,83%
 je/ij: 39,16%

Zowel het chatcorpus als de CGN-data wijzen op een sterke dominantie van de endogene vormen 'ge'/'gij' in de informele omgangstaal van jonge Vlamingen, maar de chattende tieners vertonen opnieuw een grotere voorkeur voor de endogene varianten dan de jonge volwassenen die participeerden in het CGN-project. Een ander punt van overeenkomst tussen de data voor de persoonlijke voornaamwoorden en de diminutiva ligt in het feit dat de Brabantse CGN-informanten een sterkere voorkeur vertonen voor de endogene vormen dan de informanten van de andere regio's. Bovendien is het Belgisch Nederlandse pronomen 'ge' significant sterker vertegenwoordigd in het taalgebruik van de jongere Brabantse CGN-informanten dan in het taalgebruik van hun oudere collega's (met frequentiescores van resp. 85% en 64%).

Een opmerkelijke vaststelling i.v.m. de distributie van het pronomen is verder dat het pronomen 'je' aanzienlijk beter vertegenwoordigd is in enclitische positie dan in proclitische positie. Dit betekent dat type (a) een lagere frequentie heeft in het corpus dan types (b) en (c):

- (a) *Je* komt.
- (b) Kom *je*?
- (c) Ik hoop dat *je* komt.

De relatieve vertegenwoordiging van 'je' in enclitische positie bedraagt 21,40%, in proclitische positie loopt ze terug tot 11,80%. Het chatcorpus bevat 74 'je'-tokens, 55 (=74,32%) van die 'je'-realisaties worden in enclitische positie gebruikt. De dialectgeografie van noordelijk België kan dit verschil wellicht voor een stuk verklaren: het 'je'-pronomen is namelijk beter vertegenwoordigd in enclitische positie dan in proclitische positie in het westen van Vlaanderen (cf. Devos 1986). Minstens even belangrijk, maar voorlopig een tentatieve verklaring, is wellicht het feit dat het 'je'-pronomen minder prominent is in enclitische positie en daardoor misschien meer 'acceptabel' of beter getolereerd dan in proclitische positie (cf. Deprez en Geerts 1980:338). Binnen het bestek van deze bijdrage kan dit aspect niet verder uitgediept worden, maar het vraagt hoe dan ook nader onderzoek.

Symptomatisch voor de positie van de pronominale varianten is ten slotte hun pragmatische functie binnen de chattaal van de Vlaamse tieners. Dat blijkt vooral uit de 19 tokens van 'je' en 'jij' die in proclitische positie gebruikt worden. De term proclitisch wordt hier niet in enge zin gehanteerd. In vele gevallen gaat het niet om pronomina die als echte clitica functioneren. Tot de proclitische pronomina werden die pronomina gerekend die niet op een werkwoord volgen (cf. voorbeeld b hierboven) en evenmin op een onderschikkend voegwoord (cf.

voorbeeld c), maar die voorkomen in zinnen van het type a. De 19 'je'-tokens in proclitische positie vormen een kleine minderheid vergeleken bij de 142 'ge'-tokens in proclitische positie, maar opvallend is dat vele uitingen met proclitisch 'je' een gemeenschappelijk kenmerk vertonen: in 14 van de 19 gevallen lijkt het gebruik van 'je' of 'jij' een soort signaalfunctie te hebben. De sprekers switchen van het meer algemeen gebruikte pronomen 'ge' naar het pronomen 'je' en ze doen dat duidelijk tot op zekere hoogte intentioneel. Vandaar dat we kunnen spreken van een 'metaforische switch'. Zoals Gumperz (1982: 61) aangaf, maken sprekers op die manier duidelijk hoe hun boodschap geïnterpreteerd moet worden:

They "build on their own and their audience's abstract understanding of situational norms to communicate metaphoric information about how they intend their words to be understood".

Enkele voorbeelden om dit te illustreren:

- (1) jij doe dat ni meer e
- (2) je moet openstaan e voor dinge
- (3) je zijt de oud ('de' = tikfout, bedoeld is 'te')
- (4) je komt er niet meer in hoor
- (5) je moet hier weg
- (6) jij probeert mijn overstemming te bemiddelen en je kan er niks van

In al deze voorbeelden uit het chattaalcorpus zendt de spreker een soort waarschuwing naar de gesprekspartner; hij vermaant de geadresseerde. Het gebruik van de pronomina 'je' en 'jij' markeert de autoritaire rol die de spreker op dat moment aanneemt. In (3) en (4) spreken de chatters een collega aan van wie ze denken dat hij ouder is dan 16 en dus te oud voor hun chatroom, die voor tieners van 11 tot 16 bestemd is. Ze willen beiden dat de man hun chatroom verlaat. Voorbeeld (2) lijkt een ironische connotatie te hebben, maar het wordt gekenmerkt door dezelfde autoritaire toon. Voorbeeld (6) klinkt in hoge mate nonsensikaal door het gebruik van het woord 'overstemming', dat niet bestaat in het Nederlands. Het verwante woord 'stemming' zou hier beter op zijn plaats geweest zijn, aangezien de spreker in een bijzonder slechte stemming blijkt te verkeren. Hij ruziet wat met enkele andere chatters en ergert zich aan de pedante attitude van degene die hij adresseert. (4), (5) en (6) trekken ook de aandacht om een andere reden, meer bepaald omdat ze beantwoorden aan de Nederlandse spellingsnormen. Uitingen die van begin tot einde gespeld worden volgens de gangbare spellingsnormen blijken een zeldzaamheid binnen het chattaalcorpus. Ook in dat opzicht zijn deze uitingen dus gemarkeerd.

Deze vaststellingen vertonen sterke gelijkenissen met observaties van Jürgen Jaspers (2004) i.v.m. 'linguïstische sabotage' van Marokkaanse jongens op een Antwerpse middelbare school. Het onderzoek van Jaspers toont dat deze jongens over verschillende linguïstische repertoires beschikken en dat ze heel handig en doelbewust van die repertoires gebruik maken. Een van die repertoires is het Standaardnederlands. Nu blijkt dat de jongeren vaak switchen naar het Standaardnederlands om een schoolcontext op te roepen en een leerkracht-leerlingverhouding te imiteren. Dat is precies wat ook binnen de chatroom van de tieners lijkt te gebeuren.

Vermeldenswaard is ten slotte dat de Standaardnederlandse pronomina 'je' en 'jij' door de chatters ook gebruikt worden in bepaalde vaste formules. Een voorbeeld: "je moet eerst twaalf werken doen". Dit type reproducerende uitingen vertoont gelijkenissen met het reproducerend gebruik van bepaalde diminutiva (zie hierboven).

Aangezien we slechts over een uiterst beperkt aantal tokens van proclitisch 'je' beschikken, moeten we bijzonder voorzichtig zijn bij de interpretatie. Niettemin kunnen bepaalde patronen onderkend worden. Het is duidelijk dat de Standaardnederlandse pronomina 'je' en 'jij' tot de linguïstische repertoires van de jonge chatters behoren, maar het gebruik ervan is uiterst beperkt en gemarkeerd in proclitische positie. In het Standaardnederlands staan 'je' en 'jij' voor informaliteit, vertrouwelijkheid en solidariteit. In de om-gangstaal van de Vlaamse tieners signaleert het gebruik ervan net het tegenovergestelde: afstandelijkheid en afwezigheid van solidariteit. Het gebruik van 'ge' en 'gij' daarentegen roept inclusie en groepsgevoel op.

Een prioriteit voor toekomstig onderzoek is de uitbreiding van dit kwalitatief onderzoek naar de CGN-data, zodat deze observaties verder onderbouwd kunnen worden.

5. CONCLUSIE

De noordelijke én standaardtalige Nederlandse varianten die de jonge Vlamingen op school verwerven en waarmee ze dagelijks geconfronteerd worden in allerlei media maken wel degelijk deel uit van hun linguïstisch repertoire, maar ze zijn niet geïntegreerd in hun informele 'in-group' omgangstaal. Meer nog, ze lijken intentioneel vermeden te worden in hun peer group communicatie. Het gebruik van het woord 'omgangstaal' is overigens wat ambigu hier, aangezien we het over een schriftalig medium hebben. Toch hebben we er in deze bijdrage bewust voor geopteerd, al is dat wat reflectie waard: Vlamingen zijn

het gewoon om Standaardnederlands te schrijven; de meeste Vlamingen zijn het echter niet gewoon om 'tussentaal' te schrijven. Het is duidelijk dat elektronisch chatten een genre op zich vormt, een vorm van communicatie die balanceert tussen spreken en schrijven (Crystal 2001: 28). Niettemin zou het onmiskenbare gemak waarmee deze tieners een niet-standaardtalige variëteit gebruiken in een publiek schriftalig medium met een ruim communicatief bereik wel eens symptomatisch kunnen zijn voor het feit dat er zich in Vlaanderen wel degelijk een autonoom Vlaams en informeel (sub?)standaardiseringsproces voltrekt. Dat zou dan weer impliceren dat het Nederlands in toenemende mate een 'pluricentrische' taal wordt met twee toonaangevende talige centra (cf. Clyne 1992): Holland en het Brabantse dialectgebied in noordelijk België. Het blijft een grote uitdaging voor neerlandici in Vlaanderen om de evolutie van het spreektaalige Nederlands in al zijn registers beter in kaart te brengen. Bijkomende data zijn absoluut wenselijk, maar de kwantitatieve gegevens van het Corpus Gesproken Nederlands die hier gepresenteerd werden tonen in elk geval dat onze bevindingen niet zomaar gereduceerd kunnen worden tot bijzonderheden van het elektronische medium of tot karakteristieken van jongerentaal.

LITERATUUR

- Clyne, Michael (1992): Pluricentric Languages – Introduction. In: Michael Clyne (ed.): *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations*, 1-9. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Crystal, David (2001): *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Caluwe, J. (2002): Tien stellingen over functie en status van tussentaal in Vlaanderen. In: De Caluwe, Geeraerts en Kroon (red.), *Taalvariatie en taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen*, 57-67. Antwerpen: Garant.
- Deprez, Kas en Guido Geerts (1977): Lexikale en pronominale standaardizatie. Een onderzoek van de ontwikkeling van het Algemeen Nederlands in West-Vlaanderen. *Antwerp Papers in Linguistics 13*. Universiteit Antwerpen.
- Deprez, Kas en Guido Geerts (1980): Pronominale problemen: ge, u en je in Duffel-Lier. In: *Leuvense Bijdragen 69*, 257-381.
- De Schutter, G., B. van den Berg en T. Goeman (2005): *Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- De Schutter, G., H. Ryckeboer en J. Taeldeman (1975): Het diminutiefstelsel in drie Zuidnederlandse dialecten. In: Jansen-Sieben, R., S. De

- Vriendt en R. Willemyns (red.), *Spel van zinnen (Album A. van Loey)*, 37-58. Bruxelles: Editions de l' Université de Bruxelles.
- Devos, Magda (1986): Het persoonlijk voornaamwoord 2e pers. enk. in het Westvlaams: geografie en historiek. In: Devos, M. en J. Taeldeman (red.), *Vruchten van z'n akker (Festschrift V.F. Vanacker)*, 167-189. Gent: Universiteit Gent.
- De Vriendt, Sera (2000): Diminutieven in het Brussels. In: *Taal en Tongval* 52/2, 293-307.
- Geeraerts, Dirk, An Penne en Veerle Vanswegenoven (2000): *Thuis-taal en Familie-taal: taalgebruik in Vlaamse soaps*. In: Gillis, S., J. Nuyts en J. Taeldeman (red.), *Met taal om de tuin geleid. Opstellen voor Georges De Schutter*, 161-170. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Goossens, Jan (1975): De ontwikkeling van het gesproken Nederlands in Vlaanderen. In: *Nu nog* 23, 51-62.
- Goossens, Jan (2000): De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen. In: *Ons Erfdeel* 43/1, 2-13.
- Grondelaers, S., H. van Aken, D. Speelman en D. Geeraerts (2001): Inhoudswoorden en preposities als standaardiseringsindicatoren. De diachrone en synchrone status van het Belgische Nederlands. In: *Nederlandse Taalkunde* 6, 179-202.
- Gumperz, John J. (1982): *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jaspers, Jürgen (2005): *Tegenwerken, belachelijk doen. Talige sabotage van Marokkaanse jongens op een Antwerpse middelbare school. Een sociolinguïstische etnografie*. Brussel: VUBpress.
- Pée, Willem (1936/1938): *Dialectgeographie der Nederlandsche diminutiva*. Deel I (1936) en deel II (1938). Tongeren: Michiels.
- Vandekerckhove, R. (2005): Belgian Dutch versus Netherlandic Dutch: new patterns of divergence? On pronouns of address and diminutives. In: *Multilingua* 24. *Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 379-397.
- Vandekerckhove, Reinhild en Annelies Van Rooy (2005): De chattaal van Vlaamse jongeren. In: *Over Taal* 44/2, 30-33.
- Vandekerckhove, R., A. De Houwer, A. Remael en I. Van der Niepen (2006): Intralinguale ondertiteling van Nederlandstalige televisieprogramma's in Vlaanderen: linguïstische en extra-linguïstische determinanten. In: T. Koole, J. Nortier en B. Tahitu (red.): *Artikelen van de vijfde socio-linguïstische conferentie (Anéla – Nederlandse vereniging voor toegepaste taalwetenschap)*, 503-513. Delft: Eburon.